

תלשייה אווירית: קבוצה קונה מטוס - או מטוס קונה קבוצה

תנועת הצופים תטפח חיים קבוצתיים בחברה.

דקדק

בפעולה זו משולבת פעילות של בניית מתקן עם פעילות חברתית, שעיקרה גיבוש הקבוצה תוך דיון על התפקידים החברתיים שממלא כל חניך בקבוצה ותרומתו לבניית הלכידות של הקבוצה. הבנייה הצופית משמשת אותנו בשתי רמות: הן כהתמודדות בפועל עם שימוש בחומר צופי מעשי (הזדמנות ללימוד חומר חדש, כמו כפיתות, בלוקים, שימוש בגלגלות, התמודדות עם בניית מתקן גדול או חזרה על חומר שכבר נלמד) והן כמטאפורה לתפקוד החברתי של הקבוצה כולה. לא במקרה המתקן הנבנה הוא מטוס: כפי שבמטוס יש חלקים שונים ולהם יש תפקידים שונים, ורק בחיבור של כל החלקים הללו ובתפקוד משותף יכול המטוס להמריא ולטוס בהצלחה - כך גם הקבוצה: היא מורכבת מפרטים השונים זה מזה בדפוסי התפקוד שלהם בקבוצה, ורק כאשר הם תורמים כל אחד את חלקו לתפקוד הקבוצה, היא מצליחה להשיג את מטרותיה ו"להמריא".

מטרות הפעילות

- החניכים יתנסו בבנייה משותפת של מתקן צופי (מטוס).
- החניך יבחן את מערך התפקידים השונים, המרכיבים יחד את הקבוצה.
- החניך יבחן את התפקיד שהוא עצמו ממלא בקבוצה.
- החניך ידון בחשיבות מילוי תפקיד משמעותי בקבוצה.

מחנכים מקבלים דף משימה, ועליו כתוב:

בניית המטוס

1.

החניכים מקבלים דף משימה, ועליו כתוב:

ארשומכם 90 דקות, זהן עליכם לזנות מטוס.
המטוס י'זנה מהחומרים השומדים ארשומכם זכא למכונת
שט'ראה אכס - כא שוז יראו זו זב'ירור החלקים הזא'ים:
כנפ'יים, מנוע'ים, לא הטי'ים, לא הנוסע'ים.
לנספח אחרות מותרות כי'ז הזמ'יון הטובה עליכם זמל'זלות הלמ'ן העמ'ן.

2.

המדריך מכין מראש חניך אחד או שניים (ותלוי בגודל הקבוצה) לשם ביצוע תצפית בקבוצה בזמן ביצוע המשימה. תצפית זו תנסה לעקוב אחר ההתרחשויות בקבוצה, כגון: מי מארגן את העבודה? מי נוטל חלק בתכנון? מי מצטרף כאשר מישהו מציע תוכנית? מי עוזר ומשתתף בעבודה בפועל? וכו' (פירוט נוסף - בדף התצפית המצורף כנספח לפעולה).
(להרחבה ראו בנספח א': הגדרת המשימה ומיומנויות נדרשות)

המטוס כמשל

התייחסות כללית (20 דקות)

לאחר שמלאכת בניית המטוס נשלמה, ואף הקדשנו כמה דקות להתרשמות נלהבת מן הביצוע (שוודאי יהיה מרשים), מושיבים את החניכים בסמוך למטוס ומציגים בפניהם את הטענה הבאה - מטוס הוא לא רק מטוס, אלא גם משל לדברים רבים. הפעם אנו רוצים להשתמש במטוס כמשל לקבוצה חברתית. מהחניכים אנו מבקשים להציג את הקשר בין הנמשל (קבוצה) למטוס.

החניכים יצביעו ודאי על הקבלות רבות בין הקבוצה למטוס - כולל הקבלות שלא חשבתם ולא התכוונתם להן (ונהדר, ועשוי אף להעשיר את הדיון). לשם המשך הפעולה יש לנסות ולהבהיר בעזרת החניכים את ההקבלה בין חלקים שונים של המטוס - כנפיים, מנוע, תא הטייס, תא הנוסעים - שלהם תפקידים שונים בתפקוד הכולל של המטוס, לבין פרטים החברים בקבוצה, שלהם אופי שונה והעדפות שונות ואולי דפוסי התנהגות שונים, אולם יחד יכולים לתרום לנסיקה של הקבוצה לגבהים של הצלחה. אם השוואה זו אינה עולה ביוזמת החניכים ניתן לשאול אותם ישירות: מה תפקיד המנוע במטוס? מה עשוי להקביל לכך בקבוצה? מה תפקיד הכנפיים? מה מקביל בקבוצה?...

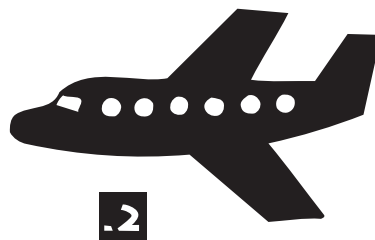
להלן תקציר הפרשנות שאנו מציעים להקבלה זו. אין זו הפרשנות האפשרית היחידה, וודאי שאיננה מתיימרת להיות אמת אחת ויחידה. הסיבה לנתינתה כאן היא לאפשר המשך בסיסי של הדיון עם החניכים, ואולי רק לשמש כגירוי למדריך ולחניכים להמשיך ולפתח את ההקבלות ולאפשר הרחבה ואף העמקה של הדיון.

מנוע: החלק הנותן את הכוח למטוס, מאפשר לו את ההנעה הראשונית ותחילת התנועה, כמו גם פיתוח המהירות הדרושה לשם הינתקות מהקרקע ונסיקה. גם בקבוצה יש "מנועים" - חניכים המציעים רעיונות, יוזמים, מדרבנים בעת התמודדות קבוצתית עם משימה כלשהי, ודוחפים קדימה. **כנפיים:** מאפשרות את העילוי. ללא הכנפיים לא יכול כוח המנוע להיתרגם לתנועה באוויר. חניך "כנפיים" מצטרף ליוזמות של חניך ה"מנוע", ונותן יד להרמת פרויקטים ולהעלאת רמת ההתמודדות עם המשימות הקבוצתיות.

תא נוסעים: לכאורה אין ליושבים בתא הנוסעים כל תרומה ליכולת התעופה של המטוס. להפך: הם מהווים נטל, מכבידים על המטוס ומקשים עליו לטוס. למי אפשר להקביל את הנוסעים בקבוצה חברתית כלשהי? מעניין לשמוע את החניכים מתייחסים לסוגיה זו. הקבלה פשטנית תאמר ודאי, כי בכל קבוצה יש חניכים שאינם תורמים לעשייה ולהתמודדות, אלא רק נהנים מפירות עבודתם של חבריהם שכן פועלים - ה"מנועים" וה"כנפיים". מי שיהיה קצת בוטה עלול לקרוא להם "טרמפיסטים" עם כל הסטיגמה החברתית הנלווית לכינוי זה. זוהי הקבלה פשטנית מדי; יש לזכור כמה גורמים חשובים, הן לגבי מטוס והן לגבי קבוצה חברתית. במטוס תפקידם של הנוסעים חשוב מאין כמוהו, שכן הם בעצם הסיבה שלשמה טס המטוס: להוביל כמה שיותר אנשים ממקום למקום. עם כל הכבוד למנוע ולכנפיים, ללא נוסעים אין כל טעם בפעילות שלהם, ובחברת תעופה, שאין לה נוסעים, הם אכן יושבתו. כך גם בקבוצה חברתית: כדי לקיים קבוצה אנו זקוקים למגוון חברים, ואין אנו ממהרים לוותר על אלה שלכאורה תורמים פחות או אף אינם תורמים דבר מעבר למינימום.

דבר נוסף: להבדיל ממטוס, המורכב מרכיבים מכניים מורכבת הקבוצה מאנשים, ואין כל מניעה שתהיה רוטציה במילוי התפקידים השונים. אדם יכול לשמש כמנוע בפעילות אחת, כנף - בפעילות אחרת, ובפעילות שלישית הוא עשוי להיות פחות מעורב, פחות פעיל, וליטול חלק בנעשה בעמדה של "נוסע". נשוב לנקודה זו בסיכום הכללי של הפעולה.

תא הטייס: מה נעשה בתא הטייס? - ניהוג המטוס, קביעת כיוון הטיסה, חיבור כל מרכיבי המטוס לביצוע הטוב ביותר של הטיסה. שאלה מעניינת וחשובה: מי אמור לשבת בתא הטייס? מיהו הטייס בקבוצה חברתית? המדריך? אחד מחברי הקבוצה? ואולי יותר מאחד? מעניין מה יש לחניכים לומר בסוגיה זו.

התייחסות ישירה לקבוצה שלנו (25 דקות).

הערה חשובה: הדיון איננו חייב להמשיך לחלק זה. אם בשלב הראשון של הדיון הקפדנו על פענוח ההקבלה ברמה כללית של קבוצה חברתית בכלל, הרי שכאן יש פתח לפרשנות אישית ושמית, וזוהי דינמיקה עדינה למדי. ישקול המדריך אם ברצונו להיכנס לדיון מפורש שכזה - או להשאיר את הדיון ברמה כללית יותר, וכל חניך מוזמן לחשוב על הדברים בעצמו ולבדוק בינו לבין עצמו מהו התפקיד שהוא ממלא בדרך כלל בקבוצה, ועד כמה הוא מרוצה מכך. מדריך הבוחר להיכנס לשלב השני של הדיון - חשוב שיעשה זאת ברגישות, תוך הקפדה על דיון היוצר שיקוף של המצב קבוצתי וחשבון נפש אישי - אך ללא האשמות ו"ירידות" הדדיות.

כל חניך מוזמן לרשום את שמו על דף נייר ולחבר את הדף לחלק של המטוס, המייצג לדעת את פעילותו בקבוצה בדרך כלל: על המנוע, הכנפיים, תא הטייס, תא הנוסעים. לאחר שכל אחד הציב את עצמו על גבי המטוס, מבקשים מחניכים לומר איך הם מרגישים לגבי מקומם על המטוס? מרוצים? רוצים להיות יותר בחלק אחר? מה עוזר לשנות מקום ולהיות בחלק אחר? ומה מקשה על מעבר כזה ו"מקבע" למקום אחד - גם אם לא מרוצים כל כך ממיקום זה?

לגבי זהות הטייס: חשוב לבדוק עם החניכים מי, לדעתם, מאייש את תא הטייס בקבוצה? האם זה המדריך? האם חייב להיות המדריך? האם אפשר שאחד או כמה מחברי הקבוצה ישמשו בתפקיד זה? כיצד עושים זאת?

חשוב לאפשר התבטאות חופשית. כדי לאפשר זאת מוזמן כל אחד לדבר על עצמו ועל תחושותיו בלבד - ולא על אחרים ועל פרשנותו להתנהגותם או פועלם בקבוצה. חשוב להדגיש את מסר הרוטציה, האפשרית ורצויה בקבוצה מאוזנת והמאפשרת לכל חברה לבא לידי ביטוי. הרוטציה אפשרית בכל התפקידים, כולל תפקיד הטייס - בהמשך לאנלוגיה של המטוס נראה כי המתכון הנכון לקבוצה טובה הוא מילוי ברוטציה של כל התפקידים במטוס. בהתחלה יכול המדריך לשמש כמדריך טיס, אך ככל האפשר מהר להפוך למגדל פיקוח ולעזור לטיסה אי-שם מהקרקה. בחלק זה ניתן להיעזר בדיווח של התצפיתנים. משימת בניית המטוס היוותה אתגר קבוצתי, ואפשר להתרשם לגבי תפקידים של חניכים שונים - לפחות בהתמודדות עם אתגר זה; ואולי ניתן להכליל לגבי התפקוד בקבוצה בדרך כלל.

גם כאן חשוב להקפיד על רגישות. אין כל טעם, וודאי שלא הצדקה חינוכית, להטיח את העובדות בפני חניך זה או אחר ("כל הזמן ישבת ולא עשית דבר") - אלא יש לשרטט תמונה כללית, המאפשרת לחניכים לראות את עצמם "מבחוץ", להרהר ולחשוב באופן אישי וקבוצתי על לקחים לעתיד.

החברה דומה לספינה: הכול צריכים לעזור ליד ההגה.

(הנריק איבסון)

יש לזכור: בפעולה זו שני חלקים, המשלימים זה את זה: בנייה צופית ודיון חברתי ערכי. חשוב לאפשר מיצוי של כל אחד מהחלקים, על-מנת להשיג את המטרות ולאפשר לחניכים לחשוב על הסוגיות החברתיות הערכיות על סמך התנסות חווייתית עדכנית.

אזכור

בעזרת ההתנסות והשיקוף החיצוני (תצפית) אנו מנסים לתת לחניך הזדמנות לבחון את תפקידיו בקבוצה, ולהיות מודע יותר לדברים שאולי איננו מודע להם בדרך כלל. אין חובה למצות את תהליך החשיבה הזה בפעולה, וסביר להניח כי מרבית החניכים ימשיכו לחשוב בנושא ולעבד אותו בינם לבין עצמם עוד זמן רב לאחר הפעולה.

החניך

ככל שנשכיל לשמור על אווירה טובה, שתאפשר למידה וחשיבה משותפים כן תצא הקבוצה מחוזקת יותר מהתהליך. חשוב לא ליפול למלכודת של "חיסול חשבונות" הדדי.

המקבוצה

הוראות בטיחות

בעת בניית המטוסים עליכם לעקוב אחר ההוראות הבאות:

- * את היתרים יש לעגון במעגנים המתאימים לתנאי השטח הקיימים ובגובה של 2 מטר לפחות. במידה ויש צורך במעגנים קרקעיים צריך לסמן אותם ברור ובולט על-מנת למנוע פגיעה באנשים. כמו-כן יש צורך לסמן את היתרים ברור ובולט רצוי בסרט סימון לבן על מנת שיראו גם בלילה.
- * בשום אופן אין לעגון יתר לעמודי חשמל או כבל הארקה של חשמל.
- * יש לוודא שהעצמים שאליהם בחרתם לעגון את המבנה כגון עצים, עמודים, בזנטים וכו', יציבים ועמידים מספיק.
- * בכל שימוש בבזנטים יש לדאוג לסימון ברור ולציפוי הבזנט (רצוי ביוטה).
- * במידה וישנם חבלים או חוטי ברזל במבנה או מחוצה לו המתוחים כתמיכה חיזוק או כחלק מהמתקן יש לדאוג לסמנם.
- * יש לאשר את בטיחות המטוסים אצל מרכז השבט או אדם בוגר מטעמו.

הגדרת המשימה ומיומנויות נדרשות

א. ציוד

הגדרת המשימה תהיה בהתאם לרמת האתגר הצופי הנראית למדריך כמתאימה לגודל הקבוצה ולמיומנות הבנייה הצופית העכשווית שלהם. קיים הבדל משמעותי בין בנייה בסנדודות או סנדינות לבין רמות גימור נדרשות (עם/בלי ציפוי חיצוני ביריעות יוטה/נייר וכו'), ולבין המצב הסופי הנדרש (מטוס מונח על הקרקע או תלוי באוויר בעזרת חבלים ועצים או חצובות). המדריך יגדיר את כל אלה תוך התחשבות בשיקולים הבאים:

1. המשימה צריכה לאפשר לכל חברי הקבוצה לבוא לידי ביטוי, ללא אבטלה כפויה מכך מעצם העובדה שאין מספיק עבודה לכולם. אם הקבוצה גדולה במיוחד ניתן להוסיף דרישות למשימה; כך תתאפשר עבודה במקביל. אין גם כל מניעה מחלוקה לחוליות עבודה ובניית יותר ממטוס אחד.

2. המשימה צריכה להסתיים (לפחות במרכיבי החובה שלה, המוגדרים במשימה) בתוך הזמן הקצוב. חשוב לתכנן כך שהמשימה אכן תסתיים, ורצוי בהצלחה, כדי לאפשר לחניכים ליהנות מתחושת הישג והצלחה אמיתיים.

ב. מיומנויות ותפקיד המדריך

בניית המטוס מצריכה שימוש במיומנויות צופיות יסודיות: כפיתה מרובעת, כפיתת שמינית, חיתוך סנדינות על-פי מידה, מתיחת יתרים, חצאי קביעות, בלוק נהגים ועוד (המיומנויות הדרושות עשויות להשתנות על פי התכנון המיוחד של כל קבוצה), מיומנויות אלה אמורות להיות מוכרות כבר לשכבת "חותרים"; אולם זוהי הזדמנות טובה למדריך לרענן לחניכים חומר שכבר למדו, או להשלים לכולם או לחלקם חומר שאולי לא הספיקו ללמוד. יש להכין מראש חומר כתוב ומאוייר, כמו גם דוגמאות מוחשיות של חומר צופי העשוי להיות רלוונטי למשימה. המדריך ילווה את הבנייה כשהוא נכון לייעץ, לכוון לחומר העזר ולהדגים במקרה הצורך, וכמובן – להשגיח על הבטיחות. כל זאת ייעשה תוך הקפדה על עבודה עצמית של החניכים, ללא התערבות של המדריך בארגון העבודה, חלוקתה, דרבון חניכים או כל התערבות אחרת בהיבט החברתי של ביצוע המשימה.

דף הנחיות לתצפית

תפקידך לצפות בקבוצה המבצעת את משימתה ולנסות לעמוד על האופן, שבו חניכים שונים באים לידי ביטוי בהתמודדות עם המשימה:

נסה לרשום באופן תמציתי מאוד את מהלך העבודה. אין צורך לרשום מה קורה כל דקה, אלא לנסות ולאפיין שלבים (תכנון, ארגון, איסוף כלים וציוד, עבודה בפועל), ולתאר בקצרה מה קורה בקבוצה בכל שלב:

מי מנהל את העניינים?

האם יש חניך אחד או יותר העושים זאת? האם אלה אותם חניכים כל הזמן, או שיש תחלופה לאורך המשימה (אחד או כמה מובילים בשלב התכנון, אחרים עושים זאת כשמתחילה העבודה המעשית)?

כיצד הם נוטלים לידם את הניהול?

כיצד הם עושים זאת בפועל: מארגנים צוותי עבודה? מחלקים משימות? מבקשים: "מנחיתים" הוראות? עובדים בעצמם? מנסים לשתף כמה שיותר חניכים - או משקיעים את עצמם בביצוע המשימה ומתעלמים מכל השאר?

כיצד מקבלים שאר החניכים את התנהגות החניכים ה"מנהלים"?

האם מובעת התנגדות? באיזה אופן היא מבוטאת? האם יש חניכים המתחברים ליוזמות של חבריהם ומתגייסים לעבודה?

האם יש חניכים הנשארים בצד ולא משתתפים בעבודה?

האם מישהו מתייחס אליהם? האם הם נראים מרוצים מהמצב? האם הם יוזמים התחברות לעבודה? כיצד נענות יוזמות אלה?
